

## VİNAY VE DARBELNET İLE TOURY'NİN KURAMLARI IŞIĞINDA NECİP MAHFUZ'UN "SAVRULAN KAHİRE" ADLI ROMANININ TÜRKÇE ÇEVİRİSİNDEKİ DİL OYUNLARININ İNCELENMESİ

### ANALYSIS OF THE TURKISH TRANSLATION OF THE FIGURATIVE LANGUAGE IN THE NOVEL "NEW CAIRO" WRITTEN BY NECİP MAHFUZ WITHIN THE AMBIT OF TRANSLATION THEORIES COINED BY VINAY AND DARBELNET AND TOURY

**Okutman Hüseyin Selim KOCABIYIK**

Maltepe Üniversitesi, İstanbul / TÜRKİYE, ORCID: 0000 0002 3937 9527

**Doç. Dr. Nezir TEMUR**

Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviri ve Kültürel Çalışmalar, Ankara / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-8052-1927

#### ÖZET

Bu çalışmada Necip Mahfuz tarafından yazılan Savrulan Kahire adlı romanın Türkçe çevirisindeki dil oyunları Vinay ve Darbelnet ile Toury'nin kuramları ışığında incelenmiştir. Bu çalışmanın en temel argümanı, yapılan çeviri incelemesi veya eleştirisinin bilimsel bir niteliğe sahip olabilmesi için en önemli şartı belirli kuramlar ışığında değerlendirilmesi, böylelikle de, kuramsal çerçeveye oturtulmuş olması gerektiğidir. Bu çalışmadaki araştırma modeli doküman incelemesidir. Elde edilen bulgular, araştırmanın sonuç bölümünde tartışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Çeviri Kuramları, Normlar, Modülasyon, Yerine Geçirme

#### ABSTRACT

This research has meticulously analyzed the Turkish translation of the figurative language that the novel "New Cairo" entails, within the context of Vinay and Darbelnet and Toury's translation theories. The fundamental argument of this essay is to vindicate the fact that in order for a translation criticism or analysis to be considered thoroughly academic, it is mandatory for the analysis to entail theoretical framework. The methodology of this essay is literature review. The findings which have been obtained are provided in the conclusion part.

**Keywords:** Translation theories, Norms, Modulation, Transposition

#### 1. GİRİŞ

Her ne kadar insanlar arasında çevirinin ne zaman başladığı kesin tarihlerle bilinmese de, insanlar arasındaki iletişimi sağlama bağlamında tarih boyunca çok önemli bir yere sahip olduğu bir gerçektir. Özellikle 20. yüzyıl'da birçok ülkeden, önemli kuramlar ortaya atan çeviribilimciler ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, çeviri henüz bir bilim olarak kabul edilmeye başlanmadan önce bile yabancı dil öğretimi altında bir dal olarak ehemmiyetini korumuştur zira çeviriyi tamamen saf dışı bırakarak yabancı dil öğretmek oldukça güçtür. Ancak 20. yüzyılın sonlarına kadar eğitim kurumlarında verilen eğitim kapsamında öğrenciler bir orijinal metnin anadilini, o metni anlayacak kadar öğrendiklerinde çeviri çalışmaları devre dışı bırakılmaktaydı. (Munday, 2012:13).

Çeviri ilk kez 1972 yılında İngiliz akademisyen Holmes (2004) tarafından bir bilim olarak dile getirilmiştir. Holmes'un sayesinde çevirinin artık bir bilim olarak kabul edilmeye başlanması, daha sonra ortaya atılacak olan kuramlara da zemin hazırlamıştır. Holmes'un, çeviri tarihine sağladığı böylesine önemli bir katkıdan sonra artık çeviri alanı sadece bağımsız bir ihtisas haline gelmekle kalmamış aynı zamanda betimleme, kuram ve uygulama olarak üç bölüme ayrılmıştır. Bir terim olarak çevirinin, birkaç anlamından söz etmek mümkündür. Bu terim, çevrilmiş metinlerle ilgili olan ihtisas alanını tanımlamak ya da çeviriyi oluşturma eylemi için kullanılabilir. Çeviri süreci, orijinal dilindeki bir metni başka bir dile yazılı veya sözlü olarak aktarmakla gerçekleşir.

Holmes (2004:8), Çeviribilim'i, çeviri eylemi ve çeviriler konusundaki sorunları ele alan ihtisas olarak tanımlamaktadır. Çeviribilim terminolojisinde orijinal metne "kaynak metin" (source text) adı verilmekte, çevrilmiş olan metin de, "erek metin" (target text) olarak isimlendirilmektedir.

Çeviri analizi, başka bir deyişle eleştirisi de, uygulamalı çeviribilimin bir koludur. Ancak çeviri analizi üzerine yoğunlaşan çalışmalar, kuramlarına kıyasla daha az ilgi odağı olmuştur. Broeck (2014:54), makalesinde bu gerçeği dile getirmektedir. Ayrıca Broeck (2014), bilimsel bir çeviri analizinin sadece öznel yargılara, beğenilere veya eleştirilere bağlı kalarak yapılamayacağını da belirtmektedir. Bir çeviri analizinin, bilimsellik niteliğini taşıyabilmesi için sistematik betimlemelere bilinçler arası çeviri süreçlerine yer vermesi gerekmektedir.

Broeck, birçok batı ülkesinde yapılan çeviri analizlerinde kuramsal açıklamalara hiç değinilmediğini ve çevirmeni yazara eş bir konuma getirme eğilimleri gösterildiğini ifade etmektedir. Broeck (2014:55), bu tür çeviri eleştirilerinin, çeviri analizi yerine çeviri kritiği olarak adlandırılmalarının daha isabetli olacağını vurgulamaktadır.

Bilimsel bir çeviri analizi, başka bir deyişle çeviri eleştirisi "hata avcılığı" değildir. Reiss (2000:2), yapılan çeviri eleştirilerinde genel olarak sadece "çok akıcı," "harika bir çeviri" şeklinde yargıların mevcut olduğunu ve eleştirmenin, orijinal metinle kıyaslama yapmak için hiçbir gayret sarf etmediğini ifade etmektedir. Buna ek olarak, çeviri analizinin kuramsal bir çerçeveye oturtulabilmesi de son derece önemlidir. Bir çeviri eleştirisini kuramsal çerçeveye oturtabilmek de erek metnin analizini yaparken çevirmenin yaptığı seçimlere kuramsal açıklamalar getirmek, çevirinin hangi kuramsal çerçeveye oturtulabileceğini irdelemekle mümkündür. Kocabıyık (2017), makalesinde bu gerçeğin altını çizmektedir. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere bilimsel çeviri eleştirisi yapacak bir bireyin çeviribilim literatürüne aşina olması kaçınılmazdır. Aksi takdirde yapılan eleştiri bilimsellikten uzak kalacak, sadece doğru-yanlış analizinden, başka bir deyişle hata avcılığından ibaret olacaktır. Karantay (1993), makalesinde bu hususu dile getirmektedir.

Bu araştırmanın amacı Vinay ile Darbelnet'in ortaya attığı iki çeşit çeviri stratejisi, yedi farklı çeviri prosedürü ile Toury'nin normları ışığında Necip Mahfuz tarafından kaleme alınan, Halim Öznurhan tarafından da çevirisi yapılmış olan *Savrulan Kahire* adlı romanın Türkçe çevirisini incelemektir. Yukarıda da bahsedildiği üzere kuramsal çerçeveye oturtulmuş bilimsel çeviri analizleri oldukça azdır, bunun yanı sıra, Arapçadan Türkçeye yapılmış, kuramsal çerçeveye oturtulmuş bir çeviri analizi çalışması ise, İngilizce Türkçe çevirilere kıyasla çok daha azdır. İnce (1997), makalesinde çeviri eleştirisi bağlamında kuramların uygulamaya döküldüğü örneklerin bir hayli az olduğunu dile getirmektedir. Bu nedenle, çeviribilim dünyasına kuramsal çerçeveye yerleşmiş bilimsel bir çeviri analizi bırakmak açısından bu araştırma çok büyük önem arz etmektedir. Bu araştırmadaki metodoloji literatür taraması ve doküman incelemesi olacaktır.

## 2. VİNAY VE DARBELNET'İN KURAMI

Vinay ve Darbelnet (1995) "Direkt Çeviri" ve "Dolambaçlı Çeviri" olarak adlandırdıkları iki çeşit çeviri türü ortaya atmaktadırlar. Bu iki çeviri türünün alt başlığı olarak da yedi çeşit çeviri prosedürü tanımlamaktadırlar. Bunların üçü "Direkt Çeviri"ye aittir. Vinay ile Darbelnet (2004:128) çalışmalarında ise çevirinin başka çeşit ve prosedürlerinin de var olabileceğini ancak bunların yedi türe indirgenebileceğini belirtmektedir.

Direkt Çevirinin birincisi "Ödünç Alma" şeklinde isimlendirdikleri bir çeviri prosedürüdür. Ödünç alma çeviri prosedüründe kaynak dilin kelimesi direkt bir biçimde erek dile aktarılmaktadır. Bu çeviribilimcilere göre örneğin Japonya'yı anlatan bir broşürde yerli bir hava yaratmak amacıyla "sushi,"

“kimono,” “Oshigatsu” gibi kelimeler tercih edilerek çeviri yapmak Ödünç Alma prosedürünün bir örneğidir.

Vinay ve Darbelnet’in (1995:32-33), ortaya attıkları ikinci çeviri prosedürü ise “Tam Kopyalamadır.” “Tam Kopyalama” adı verilen çeviri prosedürü, kaynak dil ifadesinin ya da kalıbının birebir çeviriyle öteki dile nakledilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Direkt Çeviri’ye ait olan son çeviri prosedürü ise “Birebir Çeviri”dir. Adından da anlaşılacağı üzere “Birebir Çeviri,” kelimesi kelimesine yapılmış çeviri olarak değerlendirilmektedir ve Vinay ile Darbelnet bu çeviri prosedürünün, aynı aile ve kültüre sahip olan diller arasında en yaygın olduğunu belirtmektedir. Yazarlara göre iyi bir çevirinin reçetesi “Birebir Çeviridir.” Çeviride birebirlik, ancak anlamın tam bir biçimde muhafaza edildiği kontrol edildikten sonra yapısal ve dilbilim ötesi zorunluluklardan ötürü feda edilebilir (1995:34-35). Vinay ve Darbelnet’e göre bir çevirmen gramatik ve morfolojik nedenlerden ötürü bir birebir çeviriyi “kabul edilemez” olarak değerlendirebilir.

“Direkt Çeviri” türüne ait olan bu üç çeviri prosedürünün geçerli olmadığı durumlarda ise Vinay ve Darbelnet “Dolambaçlı Çeviri” türüne giren dört tane ayrı çeviri prosedüründen daha bahsetmektedir. “Dolambaçlı Çeviri” kategorisine giren birinci çeviri prosedürüne “Yerine Geçirme” adını vermektedirler. Vinay ve Darbelnet “Yerine Geçirme”yi, konuşmanın bir bölümünü, anlam değişmeden öteki için değiştirmek olarak tanımlamaktadır. Bu çeviribilimciler, Yerine Geçirmeleri zorunlu ve isteğe bağlı şekilde olmak üzere iki ayrı grupta sınıflandırmışlardır. Buna ek olarak, bu yazarlar (1995:94) Yerine Geçirme adlı çeviri prosedürünü, çevirmenler tarafından en sık kullanılan en yaygın yapısal değişim olarak değerlendirmektedir.

Vinay ve Darbelnet’in (1995) bahsettikleri bir diğer çeviri prosedürü ise “Modülasyon”dur. Bu çeviri prosedürü, kaynak dilin semantiğini ve bakış açısını değiştirmek olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda bahsedilen Yerine Geçirme gibi modülasyon da zorunlu ve isteğe bağlı şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Yazarlara göre “Modülasyon” prosedürü, iyi bir çevirmenin yapı taşıdır ancak “Yerine Geçirme” ise erek dile ne kadar hakim olunup olunmadığını göstermektedir. (Vinay ve Darbelnet, 1995:246). “Modülasyon”un, aktifi pasif yapma, sembollerini değiştirme ve nesnelere yer değiştirmesi gibi çok çeşitli örnekleri mevcuttur. Bu nedenle “Modülasyon” çok geniş alanları kapsamaktadır.

Vinay ve Darbelnet’in (1995:248) çalışmasında bahsettikleri altıncı çeviri prosedürü ise “Eşdeğerlik”tir. Vinay ve Darbelnet bu terimi, değişik dillerin, aynı olayı farklı biçimsel ya da yapısal yollarla betimledikleri durumlar için kullanmaktadır. Eşdeğerlik, özellikle deyimleri çevirirken kullanışlıdır.

Vinay ve Darbelnet’in (1995:250) kayda geçirdikleri yedinci ve son çeviri prosedürü ise “Uyarılma”dır. Bu, kaynak kültürde var olan bir olayın erek kültürde mevcut olmadığı durumlarda kültürel referansın değişimini ele almaktadır. Bu hususta, örneğin kaynak dili İngilizce olan bir metinde Kriket oyununa yapılmış atıf Fransızcaya en iyi şekilde Tour de France’a atıf yapılarak çevrilebilir. Bu dilbilimciler ayrıca, böyle bir “Uyarılma”nın tercih edilmediği takdirde ortaya çıkan uyumsuzluğun, kaynak metnindeki kelimenin tam anlamıyla doğru karşılığı bulunsa da, kulağa hoş gelmemesiyle fark edilebileceğini iddia etmektedir.

### 3. TOURY’NİN NORMLAR KURAMI

Normlar, sosyal alanla ilgili olan faaliyetlerin anahtar kavramı ve en temel yapı taşıdır, zira var olmaları ve uygulanabildikleri çok geniş çaplı olaylar itibarıyla toplumsal düzenin kurulmasının ve muhafaza edilmesinin sağlanmasındaki ana etkenlerdir (Toury, 2004:207).

Toury (2012:82-83), çalışmasında “Öncül Norm” “Süreç Öncesi Çeviri Normları” “Çeviri Süreci Normları” ve “Metinsel-dilsel Normlar” şeklinde beş farklı çeşit norm tanımlamaktadır. Öncül Norm ile kastedilen, bir çeviri yapılırken benimsenen en genel tavidir. Böylelikle çeviri yapan kişi, ya kaynak metne ve onun gerçekleştirdiği normlara ya da erek kültürde veya erek kültürün ev sahipliği yapacak bölümünde etkin olan normlara bağlı kalmayı tercih edecektir.

Süreç Öncesi Çeviri Normları genellikle birbiriyle bağlantılı olarak iki grupta düşünülebilir; kesin bir çeviri politikasının doğasına ve varlığına ilişkin olanlar ile çevirinin doğrudanlığı ile ilgili olanlar. Toury’e göre çeviri politikası, belirli bir zamanda belirli bir kültüre veya dile çeviri yoluyla kazandırılacak olan metin türlerinin seçimini, hatta metinlerin bile tek tek seçimlerini kapsamaktadır.

Söz konusu seçimin rasgele yapılmadığı saptandığı sürece böylesi bir politikanın var olduğu düşünülür (Tourey, 2012:82). Tourey, bu hususta bazı alt grupların metin türlerine ilişkin farklı politikalar da izleyebileceğini belirtmektedir. Buna örnek olarak edebi olan ya da olmayan metinlerin tercih edilmesi, farklı yayınevlerinin birbirinden farklı politikalar izlemesi gibi durumlar verilebilir.

Çevirinin doğrudanlığı ise metnin asıl kaynak dilinden başka, aynı metnin farklı dillerden de çevrilmesine karşı duyulan hoşgörüyü kapsamaktadır. Dolaylı çeviriye izin verilmekte midir? Hangi kaynak dillerden, metin türlerinden, dönemlerinden izin verilmektedir? Bir çevirinin ara dilden yapıldığının belirtilmesi zorunluluğu var mıdır? Yoksa bu gerçek göz ardı edilmekte midir? Eğer aracı bir dilin varlığından söz ediliyorsa, aracı dilin hangisi olduğu da belirtilmekte midir? Çevirinin doğrudanlığı işte bu tür sorular üzerinde durmaktadır.

Çeviri Süreci Normları ise çeviri edimi esnasında verilen kararları yönlendiren normlar olarak düşünülebilir. Bu tür normlar hem metnin “matriks”ini, yani dilsel malzemenin metin içinde hangi biçimlerde dağıtılacağını, hem de metnin nasıl şekilleneceğini, dilsel olarak nasıl ifadeye konacağını etkilemektedir (Tourey, 2012:82). Bu nedenle, çeviri süreci normları dolaylı veya dolaysız bir şekilde erek ve kaynak metinler arasında kurulacak ilişkiye yön vermekte, başka bir deyişle, dönüşüm esnasında nelerin aynı kalıp nelerin değişeceğini belirlemektedir.

Metinsel-Dilsel Normlar ise erek metni oluşturacak ya da kaynak metinsel ve dilsel malzemenin yerini alacak malzemenin seçimini yönlendirir (Tourey, 2012:83) Tourey’nin ortaya attığı bu norm türü genel olup çevrilmiş bir metindeki çeviri için geçerli olabileceği gibi özel olup belirli metin türlerine veya çeviri üslubuna da özgü olabilmektedir. Buna ek olarak, Metinsel-Dilsel Normların bazıları çeviri olmayan telif metinlerin üretimini yönlendiren normların aynısı da olabilmektedir.

#### 4. “SAVRULAN KAHİRE” ROMANINDAKİ DİL OYUNLARININ ÇEVİRİLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde bahsi geçen romandaki dil oyunlarının Türkçe çevirisi Vinay ve Darbelnet tarafından ortaya atılan iki çeşit çeviri strateji ile yedi çeşit çeviri prosedürü ışığında incelenecek, sonra da yapılan çevirinin Tourey’nin Normlarına göre ne tür özelliklere sahip olduğu saptanmaya çalışılacaktır. Roman’daki dil oyunları bölümlere ayrılmış olarak incelenecektir.

Necip Mahfuz tarafından yazılan bahsi geçen romanın orijinal adı *el-Kahira el-Cedide*’dir. *Cedide* kelimesinin semantik anlamı “yeni”dir. Ancak çevirmen bu ifadenin çevirisinde “savrulan” sözcüğünü yeğlemiştir, böyle bir çeviri tercihi de, anlamın semantiğinin değişmesinden ötürü Modülasyon’un bir örneğidir.

##### Bölüm 1

İlk bölümde yer alan dil oyunlarından biri kubbenin bir ilah’a benzetilmesidir. Burada kubbe, kendisine ibadet eden kahinlerinin, önünde diz çöktüğü bir ilah’a benzetilmektedir. Bu ifadenin orijinal metni *keilah yecsu beyne yedeyhi kehenetuhu el-abidun* şeklindedir (Öznurhan,2005:5). Çevirmen bu cümlede, ilah sözcüğü de Türkçede mevcut olmasına rağmen, “kendisine ibadet eden kahinlerin, huzurunda diz çöktüğü bir tanrı gibi gözükyordu” şeklinde “ilah” yerine “tanrı” kelimesini kullanmayı tercih etmiştir, yaptığı bu çeviri biçimiyle de Vinay ve Darbelnet’in Direkt Çeviri stratejisi altındaki Birebir Çeviri prosedürüne örnek oluşturmuştur. Yapılan bu seçimin Tam Kopyalama’dan ziyade Birebir Çeviri’ye daha uygun düşmesinin sebebi ise “ilah” yerine “tanrı” sözcüğünü tercih etmiş olmasıdır.

İlk bölümdeki son dil oyunu ise, kadının, buhar kazanındaki emniyet sübabına benzetilmesi teşbihidir. Bu cümlenin kaynak metindeki ifadesi *simam el-enn fi hazzan el-buhar* şeklindedir. Çevirmen bu ifadeyi, “buhar kazanındaki emniyet sübabı” olarak çevirerek Tam Kopyalama çeviri prosedürüne örnek teşkil eden bir yaklaşım sergilemiştir (Öznurhan, 2005:7).

##### Bölüm 2

İkinci bölümde insanın ilkeleri, okyanusun ortasında gemiye yol gösteren pusulaya benzetilmiştir. Çevirmenin, “ilkeler” olarak çevirdiği kelimenin kaynak metindeki kullanımı *mubadi* şeklindedir ve

kaynak metindeki ifade, ilkeleri kastederek *hiye el-busula elleti tehtedi biha essefinete vasata el-mihit* biçimindedir. Öznurhan da (2005:8), bu teşbihi “Bunlar, okyanus ortasında gemiye yol gösteren pusuladır” olarak çevirerek Tam Kopyalama çeviri prosedürünün örneği kabul edilebilecek bir çeviri çözümünü tercih etmiştir.

### Bölüm 3

Bu bölümde kaynak metinde *Ve kane eş-şabu min men yuhubbune el-kutub hubban baliğan* şeklinde bir cümle geçmektedir. Burada gencin çok ciddi bir sevgiyle kitapları sevdiğinden bahsedilmektedir, ancak çevirmen bu cümleyi “kitap kurdu” şeklinde yorumlayarak aslında çok da deyimsel olmayan bir ifadeyi deyimseleştirmiştir (Öznurhan, 2005:10). Böyle bir çeviri çözümü de, anlamın semantiğinin tamamen değişmesinden ötürü Dolambaçlı Çeviri stratejisi altında Modülasyon adındaki çeviri prosedürünün güzel bir örneğidir.

### Bölüm 4

Dördüncü bölümde mecazi anlatımlardan biri “hayatım kaydı” cümlesidir. Bahsi geçen ifade kaynak metinde *da'at hayati* şeklinde geçmektedir. Bu ibarenin semantik, başka bir deyişle sözcükbilimsel anlamı “hayatın kaybolmasıdır.” Ancak çevirmen “hayatım kayboldu” yerine “hayatım kaydı” olarak çevirmeyi tercih etmiştir (Öznurhan, 2005:19). Çevirmenin sergilediği bu çeviri yaklaşımının, asıl anlam tam olarak değişmediğinden Yerine Geçirme ya da Eşdeğerlik prosedürüne örnek teşkil eden bir çeviri yorumu olduğu söylenebilir.

Bu bölümdeki bir başka dil oyunu ise, “kulak asmamak” ifadesidir. Bu ibare kaynak metinde *ve lakinneha a'radat anhu* şeklinde geçmektedir. Bu cümlelerin semantik anlamı “ondan yüz çevirdi” şeklindedir. Çevirmen ise bahsi geçen cümlelerin semantiğini tamamen değiştirerek “kulak asmadı” biçiminde bir çeviri yapmayı tercih etmiştir. Yaptığı bu çeviri yorumuyla da, anlamın semantiğini değiştirdiğinden Modülasyon prosedürüne örnek oluşturmuştur.

### Bölüm 5

Bu bölümde yer alan bir dil oyunu “Karanlık her şeyi yutmuştu.” Cümlesidir. Çevirmen tarafından bu şekilde çevrilen cümlelerin kaynak metni *Ve kane ezzalamu yebtelu el-kewn* biçimindedir. *El-kewn* kelimesinin semantik anlamı “oluşumdur’dur. Aynı zamanda “kainat” manasına da gelmektedir. Çevirmen bu kelimeyi Türkçe’ye uygun düşmesi için “her şey” şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir (Öznurhan, 2005:27). Bu çeviri çözümünün de, anlamın semantiği değiştiğinden Modülasyon prosedürüne örnek teşkil ettiği söylenebilir.

### Bölüm 6

Altıncı bölümde, mevcut olan bir dil oyunu “sözünü tartarak söyler” ifadesidir (Öznurhan, 2005:31). Çevirmenin bu şekilde çevirdiği cümlelerin kaynak metni *Yezinu kelamehu veznen dakikan* şeklindedir. Bu cümlelerin semantik anlamı “Konuşmasını isabetli bir tartı ile tartar” biçimindedir. Çevirmen burada anlamın semantiğini değiştirmemiş ancak metni Türk okuyucuların daha rahat anlayabileceği bir biçime sokmuştur, bu yaklaşımın da, Dolambaçlı Çeviri stratejisinin altında yer alan Yerine Geçirme prosedürüne örnek teşkil ettiği söylenebilir. Buna ek olarak, “sözünü tartarak söylemek” cümlesinin *veznen dakikan* ifadesi ile bir anlamda eşdeğer olduğu düşünülürse Eşdeğerlik prosedürünün de örneği olduğu tartışılabilir.

### Bölüm 7

Bahsi geçen bu bölümdeki ilk dil oyunu *ve bedet aynahu muzlimeteyn ke ennehuma tukattirani min ma'in asin*, cümlesidir. Bu ifadeyi çevirmen “Kararmış gözleri sanki bulanık bir sudan damlıyor gibiydiler” şeklinde yorumlamıştır. Arapçası *أسن* şeklinde yazılan *asin* sözcüğünün semantik anlamı “bayatlamış, bozulmuş” gibi manaları içermektedir. Öznurhan bu cümledeki *asin* kelimesinin karşılığı olarak “bulanık” sözcüğünü uygun görmüştür (Öznurhan, 2005:33). Bu çeviri tercihiyle de, “bayatlamış” ifadesinin yerine “bulanık” kelimesini geçirdiğinden Yerine Geçirme prosedürüne örnek oluşturmuştur.

Yedinci bölümdeki bir başka dil oyunu ise, çevirmenin “Kadının gözleri kan çanağına dönmüş...” (Öznurhan, 2005:34), biçiminde çevirdiği *aynaha muhammeratani zabilatani* şeklindeki ifadedir. *Zabil*

kelimesi “kurumak,” *muhammer* kelimesi ise, kıpkırmızı gibi bir anlam taşımaktadır. Çevirmen bu mecazi ifadeyi “gözleri kan çanağına dönmek” olarak yorumlayarak orijinal hali Türkçede tuhaf görünen bu deyimli Türk okuyucunun aşına olduğunu bir deyimle değiştirmiştir. Böyle bir çeviri çözümü de, anlamın semantiğinin değişmesi nedeniyle Modülasyon prosedürüne güzel bir örnek teşkil etmektedir.

#### Bölüm 8

Sekizinci bölümdeki mecazi anlatımlardan biri kaynak metni *فازداد صدر محجوب انقباضا* şeklindeki cümledir. Çevirmen bu cümleyi “Mahcub’un göğsü daha da daraldı” biçiminde birebir Türkçeye aktarmıştır (Öznurhan, 2005:36). Yaptığı bu çeviri tercihiyle de, Birebir Çeviri prosedürüne örnek teşkil eden bir çeviri ortaya çıkmıştır. Böyle bir çeviri çözümünün Tam Kopyalama’ya örnek olmamasının en temel sebebi ise, kaynak metindeki *izdada* fiilinin semantik anlamının “artmak” olmasıdır. Çevirmen, “artmak” fiilini “daha da” şeklinde yorumlayarak her ne kadar semantik anlamdan ayrılmaya da farklı bir kelime tercih etmiştir.

Bu bölümdeki bir diğer dil oyunu ise, “semeresini almak” ifadesidir. Bu ifadenin kaynak metni *Erba’atu eşhur fekat beyni ve beyne semera keddi hamsete aşer amen*, şeklindedir. Bu cümlelerin birebir çevirisi, “benimle on beş senelik gayretimin semeresinin arasında dört ay var” biçimindedir. Öznurhan ise, (2005:37) bu cümleyi “on beş yıllık gayretin semeresini almam için dört ay var,” şeklinde çevirerek kaynak metindeki ifadenin deyimsel karşılığını kullanmıştır. Böyle bir çeviri tercihi Eşdeğerlik prosedürünün güzel bir örneğidir.

#### Bölüm 9

Dokuzuncu bölümdeki dil oyunu ise Öznurhan’ın (2005:40), “alaycı göz” şeklinde çevirdiği deyimsel ifadedir. Bu ifadenin kaynak metni *بعين السخرية* şeklindedir. *Suhriyye* kelimesinin semantik anlamı “alay etmek”tir. Çevirmen de, bu ifadeyi “alaycı göz” şeklinde çevirerek Tam Kopyalama prosedürüne örnek teşkil eden bir çeviri ortaya koymuştur.

#### Bölüm 11

Bu bölümdeki mecazi anlatımlardan biri çevirmenin “gururuna dokundu” şeklinde çevirdiği ifadedir. Bu ifadenin kaynak metinde yer alan ifadesi *nalet min kibriyaihi* biçimindedir. Arapçada *nale min* şeklindeki kalıp özelliği taşıyan fiilin semantik anlamı “karalamak, kötölemek” gibi manalar içermektedir. Öznurhan da (2005:46), bu ifadenin karşılığı olarak Türkçeye uygun düşen ifade biçimini tercih etmiş, “gururuna dokunmak” şeklinde yorumlamıştır. Böyle bir yaklaşımın da, Eşdeğerlik prosedürünün bir örneği olduğu iddia edilebilir.

On birinci bölümdeki bir diğer dil oyunu ise, kaynak metinde yer alan *fesale luabuhu* ifadesidir. Arapçası *لعاب* şeklinde yazılan kelimenin semantik anlamı “salya”dır. Ancak bu deyimli Türkçedeki uygun söyleyiş tarzı “ağzının suyu” olabilmektedir. Öznurhan (2005:46) bu noktayı yakalayarak “ağzının suyu aktı” biçiminde çevirmiştir. Böyle bir çeviri tercihinin Eşdeğerlik prosedürüne örnek teşkil ettiği rahatça söylenebilir.

#### Bölüm 12

Bu bölümdeki dil oyunlarından biri kaynak metinde yer alan *zu eşşa’ar ez-zehebi* ifadesidir. Çevirmen (Öznurhan, 2005:47), bu ifadeyi “saçları altın gibi” şeklinde çevirerek kaynak metinde var olmayan bir “gibi” sözcüğü eklemeyi tercih etmiştir. Böyle bir çeviri çözümüne en uygun gelen prosedürün Birebir Çeviri olduğu söylenebilir, zira “gibi” sözcüğü eklendiğinden dolayı Tam Kopyalama veya Yerine Geçirme’den söz etmek mümkün değildir.

Bahsi geçen bölümde yer alan bir diğer dil oyunu ise kaynak metindeki *ve tahanehu el-cu’u* ifadesidir. *Tahane* fiilinin semantik anlamı “ezmek, kırıp dökmek” gibi manaları içermektedir. Öznurhan da, (2005:48) bu mecaz anlatımı çevirirken “açlık onu ezdi” şeklinde bir tercüme kayda geçirmiş ve Tam Kopyalama prosedürünün bir örneğini oluşturmuştur.

On ikinci bölümde mevcut olan bir başka dil oyunu ise kaynak metinde yer alan ve mecazi anlatımın güzel bir örneği olan *عن حذانه تر ابا عن حذانه* cümlesidir. Bu cümledeki *farrata fi* fiili “ıskalamak, eksik bırakmak,” gibi anlamlara gelmektedir. Deyimsel olan *neffeda* fiili ise,

“silkelemek” manası taşımaktadır. Öznurhan (2005:49), bu cümleyi çevirirken “Şeref ve onurundan, ayakkabısından toprak silkeliyormuş gibi ne zaman sıyrılacaktı?” şeklinde bir tercih yaparak büyük oranda Birebir Çeviri prosedürüne örnek teşkil eden bir tercüme ortaya çıkarmıştır.

#### Bölüm 16

Bu bölümde dikkat çeken ve incelenmesi gereken en önemli dil oyunu Öznurhan (2005:63), tarafından “dünya başına yıkılmıştı” şeklinde çevrilmiş olan cümledir. Bahsi geçen bu ifadenin kaynak metni *ve dakat ed-dunya fi vechihi* biçimindedir. Bu mecazi anlatım içeren cümlenin semantik anlamı “dünya, yüzüne dar geldi” şeklindedir. Ancak çevirmen burada, anlamın semantiğini değiştirerek kaynak metindeki deyimini Türkçedeki deyimsel karşılığını kullanmayı tercih etmiştir. Semantik anlamın değişmesinden ötürü de böyle bir çeviri çözümü Modülasyon olarak değerlendirilebilir.

#### Bölüm 17

On yedinci bölümdeki dil oyunu ise Öznurhan (2005:70) tarafından “Kızın güzel yüzünü kızgınlığın kan gibi rengi kaplamış...” şeklinde çevrilmiş olan ifadedir. Bu ifadenin kaynak metni *iktessa vechuha el-cemil bi lewn el-ğadab el-kani* biçimindedir. *İktessa* fiilinin semantik anlamı “kisvesi altına girmek, giyinmek” gibi manaları içermektedir. Ancak Arapçadaki bu deyimini Türkçeye çevirirken Türkçenin bağlı olduğu normlar itibarıyla “kaplamış, bürümüş” şeklinde de birebir karşılığı olarak da kabul edilebilecek bir çeviri çözümü tercih edilebilmektedir. Öznurhan da, böyle bir tercih yaparak Birebir Çeviri prosedürüne örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur. Bu fiile ek olarak, Öznurhan, Arapça بلون الغضب القاني şeklinde yazılan ifadeyi “kızgınlığın kan gibi rengi” olarak çevirerek Tam Kopyalama çeviri prosedürüne örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur.

#### Bölüm 20

Bahsi geçen bu bölümde ise kaynak metinde مبيض الجناح şeklinde geçen bir dil oyunu mevcuttur. Öznurhan (2005:80), bu ifadeyi “kolu kanadı kırık” şeklinde çevirmiştir. *Mehid* sözcüğünün semantik anlamı “kırık” demektir. Ancak çevirmen bu ifadenin çevirisini yaparken metnin çeviri kokmamasını hedefleyerek “kolu kanadı kırık” şeklinde Türkçede yaygın kullanılmakta olan deyimsel karşılığı vermeyi tercih etmiştir. Bu tercihiyle de, semantik değişmediğinden ötürü ve ifadenin birebir eşdeğerini sağladığı için Eşdeğerlik prosedürüne örnek teşkil eden bir çeviri ortaya çıkarmıştır.

#### Bölüm 41

Bu bölümdeki dil oyunlarından biri çevirmen (Öznurhan, 2005:171), tarafından “kahkaha fırtınası” şeklinde çevrilen ifadedir. Bu ifadenin kaynak metni عاصفة من الضحك şeklindedir. *Asife min ed-dahak* ifadesinin birebir çevirisi “gülmekten fırtına” biçimindedir. Ancak Türkçede “kahkaha tufanı, kahkaha fırtınası” şeklinde oldukça yaygın kullanılan bir mecazi anlatım mevcuttur. Öznurhan da, bahsi geçen bu ifadenin çevirisini yaparken Türkçede var olan “kahkaha fırtınası” ifadesini tercih ederek Tam Kopyalama’ya olmasa da, Birebir Çeviri’ye örnek teşkil eden bir çeviri ortaya çıkarmıştır.

Bahsi geçen bu bölümdeki bir diğer dil oyunu ise Öznurhan (2005:171) tarafından “Delikanlıyı şimdi köşeye sıkıştırdığımı düşündü,” biçiminde çevrilen ifadedir. Bu ifadenin kaynak metni فظن أنه قبض على عناق الشاب şeklindedir. Bu cümledeki mecaz anlam barındıran ibare *kabada ala unuk* ifadesidir ve “boynunu ele geçirmek, yakalamak, kavramak, avucun içine almak,” gibi manaları içermektedir. Ancak çevirmen bu ifadenin çevirisinde “köşeye sıkıştırmak” deyimini kullanmıştır. Bu nedenle birebir değil ama deyimsel eşdeğerlik olarak değerlendirilebilecek bir çeviri çözümü tercih ederek anlamın semantiğini tamamen değiştirmiş, böylelikle de, Modülasyon prosedürüne örnek teşkil eden bir çeviri oluşturmuştur.

#### Bölüm 45

Bu bölümde dikkat çeken mecazi anlatımlardan biri Öznurhan’ın (2005:186), “Kadının sözü kalbini deldi ve iki parçaya ayırdı” olarak çevirdiği cümledir. Çevirmenin, “delmek” olarak çevirdiği fiilin kaynak metindeki orijinal kelimesi *nefeze*’dir. Kaynak metindeki tam cümle ise, ففذ الكلام إلى قلبه فشقّه

شظرن شكلنددر. *Nefeze* fiilin semantik anlamı “nüzuz etmek”tir. Öznurhan ise bu cümledeki fiilin semantiğini değiştirmiş ve Modülasyon prosedürüne örnek teşkil eden bir çeviri ortaya çıkarmıştır.

#### Bölüm 46

Son bölümdeki dil oyunu ise Öznurhan (2005:191), tarafından “İnsanın Allah’a imanı sarsıldığı zaman her türlü kötülüğe kolayca yem olur,” şeklinde çevrilmiş olan cümledir. Bahsi geçen cümlelerin kaynak metni, إذا تززع إيمان الإنسان بالله غدا صيدا سهلا لكل شر, şeklinde. Çevirmen bu cümledeki teşbih manası içeren, “av” anlamına gelen *sayd* kelimesini “yem” sözcüğünü kullanarak çevirmeyi tercih etmiştir. Böyle bir çeviri çözümünün de, hem Modülasyon’a hem de Eşdeğerliğe örnek teşkil ettiği tartışılabilir.

Öznurhan’ın yaptığı çevirinin geneline bakıldığında benimsediği Öncül Norm’un, Vinay ve Darbelnet’in ortaya attığı yedi çeşit çeviri prosedürü itibarıyla bazen Birebir Çeviri, bazen de Modülasyon prosedürüne örnek oluşturacak çeviriler ortaya çıkarmak olduğu savunulabilir. Yapılan bu çeviri, Süreç Öncesi Çeviri Normları bağlamında değerlendirildiğindeyse bu metni çevirmenin, bu romanın, kaynak dizgesinde bir hayli büyük bir öneme sahip olmasından ötürü tercih ettiği iddia edilebilir.

Öznurhan’ın yaptığı bu çeviri Çeviri Süreci Normları açısından değerlendirildiğindeyse kaynak metinde yer alan dil oyunlarının çevirisinde Türkçede mevcut olan deyimsel karşılıklarının bazı durumlarda tercih edildiği dolayısıyla anlamın semantiği değişerek Modülasyon ve Eşdeğerlik prosedürlerine örnek teşkil eden çeviri çözümlerinin kayda geçirildiği tartışılabilir. Öznurhan’ın, Modülasyon ve Eşdeğerlik prosedürlerine örnek teşkil eden çevirileri tercih etmesindeki sebebin, okuyucu tarafından daha rahat anlaşılma çabası olduğu savunulabilir. Son olarak, Öznurhan tarafından yapılan bu çeviri Metinsel-Dilsel Normlar bağlamında değerlendirildiğindeyse çevirmenin, Osmanlıca kelimelere çok az başvurduğu, yalın ve sade bir dil kullandığı ve bazı yerlerde metni açıklamak amacıyla dipnot kullandığı söylenebilir.

## 5. SONUÇ

Bu araştırmada Vinay ile Darbelnet tarafından ortaya atılan yedi çeşit çeviri prosedürü ile Toury’nin kuramı ışığında Necip Mahfuz’un *el-Kahira el-cedide* adlı romanındaki dil oyunlarının Türkçeye çevirisi analiz edilmiştir. Bu çalışmada sırasıyla çeviri eleştirisinin bilimsellik boyutu kazanabilmesi için dikkat edilmesi gereken hususlardan bahsedilmiş, analizde atıf yapılacak kuramların izah edildiği literatür taraması ve analiz yer almıştır. Bu çalışmanın savunduğu en temel argüman, yapılan bir çeviri eleştirisinin bilimsellik özelliği taşıyabilmesi için hayati önem taşıyan şartlarından birinin kuramsal çerçeveye oturtulmuş olması gerektiğidir. Buna ek olarak, bu araştırmada tartışılmış olan bir diğer husus, çeviri eleştirisini yapan eleştirmenin, sadece erek metinde mevcut olan hatalara odaklanıp çeviri eleştirisini, başka bir deyişle analizini “hata avcılığı” biçimine dönüştürmemesi gerektiğidir.

Bu araştırmanın sonucunda Öznurhan’ın ortaya çıkarmış olduğu çeviriyle ilgili birçok bulgu elde edilmiştir. Elde edilmiş olan en temel bulgulardan biri, Öznurhan’ın, bahsi geçen dil oyunlarını çevirirken çoğunlukla Vinay ve Darbelnet’in Direkt Çeviri stratejisi altında yer alan Birebir Çeviri ile Tam Kopyalama prosedürlerine örnek teşkil eden çeviriler ortaya koymuş olduğudur.

Bunun yanı sıra, Öznurhan’ın yaptığı bahsi geçen çeviriler incelendiğinde sıklıkla olmasa da, Modülasyon ile Eşdeğerlik prosedürlerine örnek teşkil eden çeviriler de ortaya koyduğu saptanmıştır. Çevirmenin benimsediği Öncül Norm’un ise genellikle Birebir Çeviri ve Tam Kopyalama prosedürlerine örnek teşkil eden çeviriler ortaya koyma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Metinsel-Dilsel Normlar bağlamında, kullanılan dilin oldukça yalın ve sade olduğu ve bazı kısımlarda okuyucunun, kaynak metni daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla dipnotlara başvurduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Öznurhan’ın yaptığı çevirilerin Vinay ile Darbelnet’in Birebir Çeviri, Tam Kopyalama, Yerine Geçirme, Modülasyon ve Eşdeğerlik prosedürlerine örnek teşkil ettiği belirlenmiştir.

## KAYNAKÇA

Broeck, R. V. D. (2014). Second Thoughts on Translation Criticism. (*The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation*). T, Hermans. (ed). (s. 54-62). New York: Routledge.



- Holmes, J. S. (2004). The Name and Nature of Translation Studies. (*The Translation Studies Reader*). L, Venuti. (ed). (s.180-193). New York: Routledge.
- İnce, Ü. (1997). Kuram ve Uygulama Bilgisiyle Çeviri Eleştirisi. (*Hasan Ali Yücel Anma Kitabı*). İstanbul: YTÜ. 9(1)253-259.
- Karantay, S. (1993). Çeviri Eleştirisinin Bilimsel Konumu Üzerine Eleştirel Görüşler ve Bir Model Önerisi. (*DergiPark Akademik*). 4(2) 17-24.
- Kocabıyık, H.S. (2017). Çeviri Kuramları Işığında Kur'an-ı Kerim Meallerindeki Deyimsel "El ve "Yüz" Çevirilerinin Değerlendirilmesi. (*Eskiyei Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*). 34(2) 135-157.
- Mahfuz, N. (1988). (*El-Kahira el-Cedide*). Mısır: Dar masr lit-tiba'a.
- Mahfuz, N. (2005). (*Savrulan Kahire*). H, Öznurhan (çev). Ankara: Meneviş.
- Munday, J. (2012). (*Introducing Translation Studies*). London: Routledge.
- Reiss, K. (2000). (*Translation Criticism Potentials and Limitations*). London: Routledge.
- Toury, G. (2004). The Nature and Role of Norms in Translation. (*The Translation Studies Reader*). L, Venuti. (ed). (s. 205-218). New York: Routledge.
- Toury, G. (2012). (*Descriptive Translation Studies and Beyond*). Tel Aviv: John Benjamins.
- Vinay, J. P., & J, Darbelnet. (1995). (*Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*). J, Sager. (çev.) Philadelphia: John Benjamins.
- Vinay, J.P. & J, Darbelnet. (2004). A Methodology for Translation. (*The Translation Studies Reader*) . L, Venuti. (ed). (s. 128-137). New York: Routledge.